

Рандалл Хіллебранд

СЛУЖИТИ ЧИ НЕ СЛУЖИТИ?

ЧИ СЛІД ХРИСТІЯНАМ СЛУЖИТИ В АРМІЇ?
БІБЛІЙНИЙ ПОГЛЯД

Рандалл Хіллебранд

СЛУЖИТИ ЧИ НЕ СЛУЖИТИ?

ЧИ СЛІД ХРИСТІЯНАМ СЛУЖИТИ В АРМІЇ?
БІБЛІЙНИЙ ПОГЛЯД

СЛУЖИТИ ЧИ НЕ СЛУЖИТИ? Чи слід християнам служити в армії? Біблійний погляд

© 2019 by Randall J. Hillebrand. Усі права захищено. Жодна частина цього видання не може бути відтворена, збережена в пошуковій системі або передана в будь-якій формі або будь-яким іншим чином, цифровим, електронним, механічним, шляхом фотокопіювання, аудіозапису або іншим способом (крім коротких цитат у друкованих оглядах) без попередньої письмової згоди автора.

Якщо не вказано інакше, вірші з Біблії використано в перекладі проф. І. Огієнка.

Редактор англійського видання: Аннет Хіллебранд

Переклад: Андрій Заліщук

Редактор: Ірина Пророкова

З питань придбання цієї книги звертайтеся:

Селезньов Дмитро

+38 (067) 315-61-30

stilknyzhok@gmail.com

© Randall J. Hillebrand, 2019

© Андрій Заліщук, переклад, 2019

Цю книгу присвячено
капітанові запасу й моїй дочці Елії Батнер,
а також синові Люку Хіллебранду
в подяку за захист батьківщини
під час служби в армії
Сполучених Штатів Америки.

Дякую за вашу службу!

ЗМІСТ

Передмова	7
Християнський пацифізм	9
Не вбивай!	18
Бог як Бог-воїн	22
Причини війни	28
Християнська відповідь на війну	34
Християни на службі в армії	40
Відповідальність церкви	54
Біблійна термінологія	60
Післямова	62
Про автора	64

ПЕРЕДМОВА

Ця книга пропонує обговорити з біблійної точки зору службу християн в армії, їхню участь у війнах і вбивствах, а також правильну реакцію церкви на ці важливі питання. Деякі християни переконані, що послідовнику Ісуса гріх служити в армії, отже, від служби слід відмовлятися. Якщо ж Біблія вчить, що служити можна, чи не завдають християни шкоди своїй країні, уникаючи військового обов'язку під час війни? Крім того, чи не руйнують вони своє свідцтво послідовників Ісуса Христа, виставляючи Бога в хибному світлі?

Війни й конфлікти переважно нікому не подобаються, так що переконання християнина з цього приводу мають бути непохитними. Але що робити, коли стикаєшся з поширенням зла й конфліктом між народами? Наприклад таким, який стався в Європі й Азії під час Другої світової війни? Чи можна мовчати, дозволяючи диктаторам, на зразок Адольфа Гітлера, поневолювати і вбивати мільйони людей? Чи навпаки, потрібно публічно виступити проти такого беззаконня? Якщо народ протистоїть злу, чи повинні тільки нехристияни обстоювати суверенність нації й захищати своїх співгромадян, чи ж і послідовникам Ісуса слід долучатися до цього? Ось лише деякі з питань, які ми хотіли б запропонувати на ваш розгляд.

Як у випадку читання будь-якої книги, оцінка та остаточні висновки залежать від вас. Тож просіть у Господа розуміння й мудрості, вчитуючись у зміст цього тексту.

Християнський пацифізм

За визначенням, пацифізм – це позиція ненасильства в ставленні до таких питань, як війна або агресія. Деякі вважають, що це єдино правильні погляди, яких повинні дотримуватися учні Ісуса, коли йдеться про конфлікти. Чи ж не вчив Ісус у Нагірній проповіді про блаженство лагідних, милостивих, миротворців і гнаних? Чи не говорив Він: «Ви чули, що сказано: Око за око, і зуб за зуб. А Я вам кажу не противитись¹ злому. І коли вдарить тебе хто у праву щоку твою, підстав йому й другу» (Мт. 5:38-39)? Хіба слова апостола Павла в Римлян 12 не співзвучні цим настановам? Він закликав римлян ненавидіти зло й горнутися до добра, гонителів благословляти, а не проклинати, бути в мирі з усіма людьми й не мститися кривдникам, давати їжу голодному й питво – спраглому ворогові. Оскільки Ісус і Павло вчили любові, ці слова й донині залишаються важливими заповідями для всіх віруючих.

Щоб розуміти Писання правильно, потрібно правильно тлумачити кожен уривок у контексті його вживання. Для цього спочатку розглядають безпосередній контекст уривка, потім – контекст цілого розділу разом

¹ Фразу «не противитись (ἀνθίστημι) злому» краще перекласти як «не робити дій проти злої людини». Іншими словами, не мститися (порів. Мт. 5:38). Отже, християнин не повинен бути вороже налаштованим проти злої людини. Паралельним віршем тут буде 1 Солунян 5:15: «Глядіть, щоб ніхто нікому не віддавав злом за зло, але завжди дбайте про добро один для одного й для всіх!».

із підрозділами. На наступному рівні беруть до уваги контекст усієї книги, далі – Завіту, у якому вона міститься, і, нарешті, контекст усієї Біблії. Давайτε розглянемо вчення Ісуса й Павла в контексті їхнього написання.

Нагірна проповідь – це вчення Ісуса Христа, що розкриває характер і вчинки справжніх віруючих. Інакше кажучи, вона розповідає, яким повинен бути щирий послідовник Царства Божого. Ісус рішуче заявляє, що проповідує стандарти вищі за все те, чого навчають і чого дотримуються книжники та фарисеї. Ось як Він звертається до Своїх слухачів: «Кажу бо Я вам: коли праведність ваша не буде рясніша, як книжників та фарисеїв, то не увійдете в Царство Небесне!» (Мт. 5:20).

Дивіться, як безпосередній контекст 4-го розділу Матвія підтверджує це. Тут ми читаємо, як Ісус ходить по всій Галілеї, проповідуючи Євангеліє Царства. Поступово збирається натовп народу, що слідує за Ним, і Він проповідує їм нові, вищі стандарти, згідно з якими повинен жити учень Царства (Мт. 4:23–25 і далі).

У самій проповіді, записаній у 5-му і 6-му розділах, Ісус вдається до дуже цікавих виразів: «Ви чули... але Я кажу вам» і «Коли ви робите це... не робіть так, як лицеміри...». Ісус не просто встановлює стандарти, що перевершують вчення книжників і фарисеїв: Він проповідує те, що перевищує стандарти Старого Завіту. Ісус ясно говорить слухачам: якщо вони хочуть увійти в Царство Боже, їм слід жити життям, що відображає Божий характер. Щоб усім було зрозуміло, Він вказує на приклад для наслідування: «Отже, будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!» (Мт. 5:48). Інакше кажучи, у праведному і святому житті ви повинні бути такими ж зрілими, як Він.

Нагірна проповідь – це сукупність прикладів, які розкривають характер справжнього учня, що прямує до Царства Божого. Це не трактат про війну або службу віруючих в армії. Хтось заперечить, мовляв, людина, що виявляє якості характеру з Нагірної проповіді, ніколи не стане солдатом. Наша книга обстоює точку зору, що така парадигма невірна. Згідно з Ісусом, учень Царства – це людина, яка розуміє свою безпорадність, журиться через невідповідність Божим стандартам і, як наслідок, усвідомлює потребу в Бозі. Вона лагідна й покірна, жадає праведності, проявляє милість, прагне миру. На жаль, мир досяжний не завжди, хоча учень Царства й повинен до нього прагнути. Історії з Біблії, життя Ісуса Христа й апостола Павла – врешті-решт усе, що відбувається навколо нас, переконливо підтверджує це. Але слід визнати, що в самій Нагірній проповіді Ісус нічого не говорить ані про війну, ані про допустимість участі Його учнів у бойових діях. Отже, у пошуках відповідей нам доведеться звернутися до інших місць Писання.

Щось схоже на вчення Ісуса з Нагірної проповіді ми зустрічаємо в Павла в Посланні до римлян. У 12-му розділі він розповідає своїм читачам про якості характеру, якими повинен володіти послідовник Христа. Це видно в перших двох віршах, де Павло пише: «Тож благаю вас, браття, через Боже милосердя, повіддавайте ваші тіла на жертву живу, святу, приємну Богові, як розумну службу вашу, і не стосуйтеся до віку цього, але перемініться відновою вашого розуму, щоб пізнати вам, що то є воля Божа, добро, приємність та досконалість». Павло починає з того, що закликає віруючих віддати Богу свої тіла в живу і святу жертву, таку, яка була б Йому приємною. Це не якась мирська жертва, але перемінена в уподібнення Божому Сину, свята і приємна Господу нашому.

Подібно Христу, Павло робить настанови своїм читачам, як їм щоденно жити в цьому світі, залишаючись учнями Ісуса. Ці важливі настанови викладені в 1-му й 2-му віршах, а решта розділу присвячена конкретним вказівкам, як жити таким життям. У віршах 3-8 йдеться про те, як ця віра має бути застосована в служінні, а у віршах 9-21 – у відносинах. З огляду на це, як Нагірну проповідь, так і Римлян 12 не можна назвати вченням про війну або про участь віруючого в бойових діях.

Безперечно, хтось може запитати: «Якщо християнин покликаний демонструвати риси характеру, яким вчили Ісус і Павло, як можна бути солдатом, битися на війні й водночас вести благочестиве і святе життя?»

За настановами 12-го розділу слідує настанова розділу 13:

- ¹ Нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога.
- ² Тому той, хто противиться владі, противиться Божій постанові; а ті, хто противиться, самі візьмуть осуд на себе.
- ³ Бо володарі пострах не на добрі діла, а на злі. Хочеш не боятися влади? Роби добро, і матимеш похвалу від неї,
- ⁴ бо володар Божий слуга, тобі на добро. А як чиниш ти зле, то бійся, бо дарма він носить меч, він бо Божий слуга, месник у гніві злочинцеві!
- ⁵ Тому треба коритися не тільки ради страху кари, але й ради сумління (Рим. 13:1-5).

Тут Павло закликає читачів підкорятися владі. Чому? Тому що будь-яка влада походить від Бога, Він же і ставить на посади людей при владі. Якщо людина відмовляється коритися представникам влади, вона опирається Божим принципам, а отже – самому Богу. Влади не слід боятися: достатньо праведно жити в підпорядкуванні їй. «А як чиниш ти зле, то бійся», – попереджає апостол, тому що для справедливого покарання порушників Бог дав владі меч, тобто певні повноваження.

Звідси висновок: усім і кожному слід підкорятися владі.

Зверніть увагу: це послання адресоване віруючим у Римі. У той час над ними панував нечестивий диктатор Нерон – людина безбожна і сповнена ненависті до християн. Тільки уявіть, з якими гоніннями й утисками їм доводилося стикатися щодня. А тепер хтось закликає їх коритися Нерону? Як взагалі можна було таке писати?! Ймовірно, деяким віруючим того часу було важко прийняти це, як, утім, комусь і сьогодні. Але Павло був твердо впевнений, що «немає влади не від Бога», тому він про це й говорив.

Передбачаю інше запитання: «Як ці вірші пов'язані з обговоренням війни?» Так, безпосередньо в цьому уривку про війну не говориться, але тут іде мова про відповідальність людини перед владою, тобто державою. Оскільки саме держава мобілізує народ на війну, ці теми перетинаються. Отже, громадяни тієї чи іншої країни повинні підкорятися вищій владі. Також зрозуміло, що Бог дав державі меч, аби карати тих, хто робить зло ². Оскільки віруючі не повинні грішити, виступаючи проти встановленої Богом влади, їм слід коритися урядовим наказам, навіть у випадку призову на війну.

До того ж важливо усвідомити, що зло приходить не тільки зсередини країни, воно може прийти ззовні. Це означає, що одна держава може розпочати військові дії проти іншої. Відповідаючи на агресію, країна змушена ставати на свій захист зі зброєю в руках. Оскільки подібне може трапитися з будь-якою нацією, кожна держава

² Три спостереження про слово «меч» у цьому уривку: 1) меч повинен використовуватися представниками влади, а не самозваними «охоронцями порядку», які не мають на це повноважень; 2) держава служить Богові тим, що карає зло й заохочує добро; 3) «право на меч» допускає, що за потреби уряд має право вдаватися до смертного вироку для покарання злочину. У всіх цих віршах йдеться про систему правосуддя, встановлену Богом.

має право на власну армію, несучи відповідальність за захист своїх громадян.

Як і апостол Павло, Петро схоже писав про підпорядкування владі:

- ¹³ Отож, коріться кожному людському творінню ради Господа, чи то цареві, як найвищому,
- ¹⁴ чи то володарям, як від нього посланим для карання злочинців та для похвали добродійців.
- ¹⁵ Бо така Божя воля, щоб добродійці гамували неучтво нерозумних людей,
- ¹⁶ як вільні, а не як ті, що мають волю на прикриття лихого, але як раби Божі.
- ¹⁷ Шануйте всіх, братство любіть, Бога бійтеся, царя поважайте (1 Пет. 2:13-17).

Зі слів Петра бачимо, що послідовники Христа повинні слухатися представників влади; водночас ті, хто відмовляються, будуть покарані. Ті, хто підкоряються, коряться волі Божій. Якщо Божий слуга покірний владі й розумно користується своєю свободою, ніхто не зможе йому ні за що дорікнути.

Деякі християни вважають себе вільними від обов'язку брати зброю до рук. Однак ця точка зору суперечить Римлян 13 і 1 Петра 2. Заради Господа віруючі повинні підкорятися будь-якій людській владі – царям і правителям, тобто інститутам, встановленим Самим Богом. Отже, непослух владі стає бунтом проти Бога. Так, у Римлян 13:5 Павло пише: «Тому треба коритися не тільки ради страху кари, але й ради сумління».

Віруючі повинні підкорятися владі не тільки заради того, щоб уникнути їхнього гніву, а й заради своєї совісті. Життя в мирі з Богом, своїм урядом і самим собою повинно бути природним прагненням віруючих. Один зі способів досягнення особистого миру – послух Богові і владі своєї країни.

Тут доречне чергове запитання: «А як щодо слухняності корумпованому уряду?» Раніше ми згадували, що Павло й Петро писали свої послання за часів імператора Нерона й водночас вчили покорі верховній владі. Про подібне говорив Ісус у Матвія 23. Зверніть увагу, як майстерно Він розкриває лицемірство книжників і фарисеїв. Хоча Ісус знав, якими корумпованими керівниками вони були, свою промову Він почав такими словами:

«... На сидінні Мойсеевим усілися книжники та фарисеї. Тож усе, що вони скажуть вам, робіть і виконуйте; та за вчинками їхніми не робіть, бо говорять вони та не роблять того!» (вв. 1-3).

Дивно, але Ісус радив дотримуватися вказівок цих зіпсованих і неправедних людей. Їх слід було слухатися, але не жити, як вони. Для Бога влада – дуже серйозне питання, коли мова йде про родину, роботу, церкву або уряд. Чи означає це, що віруючі повинні сліпо коритися вищій владі? Ні, адже Ісус сказав: «за вчинками їхніми не робіть». Це означає, що коли від влади надходить заклик до чого-небудь, що йде всупереч Божому Слову, віруючим слід залишатися на стороні Бога і праведності.

Наскільки ідеологія пацифізму відповідає Біблії? У цій книзі ми стверджуємо, що вона абсолютно не біблійна. Як було зазначено вище, від Своїх дітей Бог очікує послуху урядові і владі, що мають меч, аби боротися з беззаконням. На жаль, у цьому світі зло постійно заявляє про себе через насильство й війни. У таких ситуаціях віруючі не повинні залишатися байдужими; інколи треба взяти меч а й захистити себе, свою сім'ю і свій народ. У ніч арешту Ісус сказав до учнів: «Як Я вас посилав без калитки, і без торби, і без сандалів, чи вам бракувало чого? Вони ж відказали: Нічого. А тепер каже їм хто

має калитку, нехай візьме, теж і торбу; хто ж не має, нехай продасть одіж свою та й купить меча» (Лк. 22:35-36). Той факт, що Ісус наказує Своїм учням продати одяг, щоб купити меч, свідчить про важливість такого придбання. У ті часи плащ і накидка вважалися дуже цінним майном: ними вкривалися, аби зігрітися вночі. Навіть у Законі Мойсеевім було записано: «Якщо дійсно візьмеш у заставу одежу³ ближнього свого, то вернеш її йому до заходу сонця, бо вона єдине накриття його, вона одіж на тіло його; на чому він буде лежати? І станеться, коли буде він кликати до Мене, то почую, бо Я милосердний» (Вих. 22:26-27). Коли давали позику, у заставу вимагали щось цінне, що гарантувало б повернення коштів. Якщо ж у заставу брали плаща, його слід було повернути до настання ночі, оскільки від нього залежало життя людини. Звідси випливає, що слова Ісуса про меч були справою першочергової важливості.

Ісус говорив про придбання меча, знаючи, що після Його воскресіння й вознесіння учні вирушать проповідувати Добру Новину в суворий і жорстокий світ. Він знав, із чим їм доведеться зіткнутися, і припускав, що вони можуть опинитись у ситуаціях, де для захисту від розбійників або диких тварин їм буде потрібний меч. А от у випадку гонінь за Євангелію, учням слід було не за меч хапатися, а покладатися на Бога і Його благодать, про що йдеться в 1 Петра 2:21-23: «Бо на це ви покликані. Бо й Христос постраждав за нас, і залишив нам приклада, щоб пішли ми слідами Його. Не вчинив Він гріха, і не знайшлося в устах Його підступу! Коли був лихословлений, Він не лихословив взаємно, а коли Він страждав, не погрожував, але передав Тому, Хто

³ Мається на увазі теплий верхній одяг: плащ, накидка або мантия. — Прим. пер.

судить справедливо». Зазнаючи переслідувань за віру, учні повинні були наслідувати приклад Ісуса Христа: не погрожувати у відповідь, а довірятися Богові, здатному їх захистити. Саме так вчинив Сам Ісус у ту ніч, коли Його зрадили (пор. Мт. 26:52-53). Віруючі можуть бути покликані до страждань за Євангелію, тому що «написано: За Тебе нас цілий день умертвляють, нас уважають за овець, приречених на заколення» (Рим. 8:36).

Не вбивай!

Зазвичай противники війни виступають і проти смертної кари, обґрунтовуючи свої погляди шостою заповіддю Декалогу. Історично текст Вих. 20:13 перекладають як «Не вбивай!», і ця традиція донині збереглася в українських перекладах. Водночас в англійських Бібліях замість дієслова «kill» у цьому вірші почали використовувати слово «murder», що означає навмисне вбивство, за яке передбачено кримінальне покарання. Вживання цього слова в цілому краще узгоджується з вченням Писання. Чому? Причин декілька, і перша з них міститься в безпосередньому контексті шостої заповіді. У розділі, що йде за Декалогом, чітко окреслюється різниця між навмисним і ненавмисним вбивством. У Вих. 21:12-14 написано:

¹² Хто вдарить людину, і вона вмере, той конче буде забитий.

¹³ А хто не чатував, а Бог підвів кого в його руку, то дам тобі місце, куди той утече.

¹⁴ А коли хто буде замишляти на ближнього свого, щоб забити його з хитрістю, візьмеш його від жертівника Мого на смерть.

Людина, що випадково вбила іншу, могла втекти в одне з міст-притулків, аби сховатися від кривної помсти з боку сім'ї вбитого (пор. Чис. 35:27). Якщо ж вбивство було скоєно навмисно в результаті задуму або змови, керованого злочинними намірами вбивцю слід було скарати на смерть. Відмінності тут гранично очевидні, і шоста заповідь говорить саме про навмисне вбивство, а не про позбавлення життя взагалі.

У посланні Якова знаходимо друге пояснення при-

чини, чому в шостій заповіді йдеться саме про навмисне вбивство. Апостол говорить, що Бог не грішить Сам і нікого не спокушає до гріха (Як. 1:13). Це важливо пам'ятати, коли читаєш про Боже повеління ізраїльтянам винищувати всіх чоловіків, жінок і дітей із ханаанських племен (Повт. Зак. 20:16-18; 3:1-3). До того ж Бог наказав євреям вбивати всіх чоловіків інших народностей, які не побажали здатися в полон (Повт. Зак. 20:1, 10-15). Як міг Бог, що не спокушує нікого до гріха, наказати ізраїльтянам вбивати своїх ворогів, якщо будь-яке позбавлення життя – гріх? Він не міг і не став би.

Існування смертної кари – ще один аргумент на захист твердження, що не кожне вбивство є гріхом. Відразу ж після потопу Бог встановлює смертну кару за навмисне вбивство. Він каже Ною: «Хто вилле кров людську з людини, то виллята буде його кров, бо Він учинив людину за образом Божим» (Бут. 9:6). Чому покарання таке суворе? Тому що вбитий був створений за образом Божим і мав велику цінність. У цьому випадку страта вбивці стає заслуженим покаранням за умисне вбивство.

Крім того, смертна кара необхідна, тому що пролиття невинної крові безчестить землю: «І не візьмете окупу для душі убійника, що він повинен умерти, бо буде він конче забитий. <...> І не збезчестите того Краю, що ви в ньому, бо та кров вона безчестить Край, а Краєві не прощається за кров, що пролита в ньому, як тільки кров'ю того, хто її пролив» (Чис. 35:31, 33). Зверніть увагу, що пролиття невинної крові може бути покрите (тобто очищене чи викуплене) тільки смертю самого злочинця (пор. Чис. 25:13). Лише його кров може очистити землю від осквернення кров'ю невинної людини. Це пояснює суворість, але справедливість смертного вироку для вбивці.

У Старому Завіті Бог встановлює смертну кару за низку злочинів:

- умисне вбивство (Вих. 21:12-14);
- вбивство з недбалості (Вих. 21:28-32);
- деякі гріхи сексуального характеру (Лев. 20:10-18; Повт. Зак. 22:20-25);
- ідолопоклонство й чаклунство (Вих. 22:18, 20; Лев. 20:27; Повт. Зак. 13:6-10, 17:2-7);
- принесення в жертву дітей (Лев. 20:2);
- лжепророцтво (Повт. Зак. 13:1-5);
- зневага до Божого імені (Лев. 24:10-16);
- викрадення людей (Вих. 21:16; Повт.Зак. 24:7);
- зневага до батьків (Лев. 20:9);
- робота в суботу (Вих. 35:2).

Бог хотів запобігти поширенню гріха через його згубний вплив на людство, тому покарання за вищевказані злочини було рівнозначним покаранню за умисне вбивство.

У 25-му розділі Чисел розповідається про те, як благочестивий Пінхас виконав волю Бога вбивати своїх співвітчизників у покарання за порушення Закону. Того часу ізраїльтяни, піддавшись впливу моавитян, почали вклонятися їхнім богам. Зімірі, очільник племені Симеона, привів мідіанітську жінку Козбі до своїх родичів на очах у Мойсея і всього народу Ізраїльського. Далі читаємо: «І побачив це Пінхас, син Елеазара, сина священика Аарона. І встав він з-посеред громади, і взяв списа у свою руку. І ввійшов він за Ізраїлевим мужем до середини мешкання, та й пробив їх обох ізраїльтянина та ту жінку, аж через її череву» (Чис. 25:7-8). І ось як Бог відреагував на це вбивство: «І промовив Господь до Мойсея, говорячи: Пінхас, син Елеазара, сина священика Аарона, відвернув Мою лють від Ізраїлевих синів, коли він запалився горливістю Моєю серед них. І Я не вигубив Ізраїлевих синів у Своїй горливості. Тому скажи: ось Я даю йому свого заповіта: мир. І буде йому та насінню його

по нім заповіт вічного священства за те, що він запалився для Бога свого, і очистив Ізраїлевих синів» (Чис. 25:10-13). Бог не тільки похвалив, але й винагородив Пінхаса за вбивство Зімі та Козбі. Чому? Тому що Пінхас:

- вчинив правосуддя;
- запалився праведним гнівом;
- очистив провину свого народу, «заступившись» за нього.

Пінхас вчинив праведно, позбавивши життя цих двох людей.

З попереднього розділу ми пам'ятаємо, що Римлян 13 – новозавітний уривок, у якому також обґрунтовується допустимість смертної кари в наші дні. Бог поклав на державу обов'язок карати зло, давши їй для цієї мети меч.

Хоча загалом позбавлення людини життя не здається чимось позитивним, воно не вважається гріхом, якщо стається випадково або внаслідок виконання владою покладених на неї обов'язків для збереження правопорядку. Висновок очевидний: навмисне вбивство є гріхом, а ненавмисне – ні.

Бог як Бог-Воїн

Бог Біблії – це Бог миру, але також і... Бог війни. Він – Господь Саваот, Єгова Саваот, Господь воїнств. Цей титул можна перекласти також як «Господь армій», що відображає Його сутність як Бога війни. Він – Господь людських армій (1 Сам. 17:45), небесного воїнства (Пс. 103:20-21) і небесних тіл (Повт. Зак. 4:19). Він Той, Хто приходить на допомогу пригнобленим (Як. 5:4), що шукають притулку, де можна сховатися (Пс. 46:11-12). Він Той, Хто звершує суд над ворогами Своїми (Іс. 1:24). Це яскраво показано в книзі Єремії, де пророк пише про армії Єгипту: «А день цей Господа, Бога Саваота, день помсти, щоб помститися над ворогами Своїми, і меч буде жерти й насититься, і досить нап'ється їхньої крові, бо це буде жертва для Господа, Бога Саваота, в північному краї при річці Ефраті!» (Єр. 46:10). Це той же Бог, про якого цар Давид говорив: «Благословенний Господь, моя скеля, що руки мої Він навчає до бою, пальці мої до війни!» (Пс. 144:1). Подібне зустрічаємо в Суддів 3:1-4, де в Ханаанському краї Бог залишає деякі народи незавойованими, щоб упевнитись, чи буде Ізраїль слухатися заповідей Його. Інша причина – щоб ті, хто не вміють воювати, вчилися військовому мистецтву. Бог, не вагаючись, використовує війну як знаряддя суду над тими, хто на це заслуговує. Водночас Він наділяє здібностями й дає перемогу тим, кого обирає для цієї мети. У давнину вершителями Його волі ставали як юдейські царі, найславетнішим із яких

був Давид, так і язичницькі – Навуходоносор (Єр. 27:6; 43:10), Кір (Іс. 45:1-3) і Нехо (2 Хр. 35:20-24).

Хтось може сказати: «Так це Бог Старого Завіту. Ісус у Новому Завіті запропонував нові, вищі стандарти. Нам слід любити наших ворогів». Дійсно, Ісус встановив вищі стандарти, і це добре видно в Нагірній проповіді. Також правда, що ми повинні любити своїх ворогів. Водночас необхідно пам'ятати, що Ісус Нового Завіту мав точнісінько таку ж природу, що й Бог Старого Завіту (Кол. 1:15; Євр. 1:3). Іван пише: «Ніхто Бога ніколи не бачив, Однороджений Син, що в лоні Отця, Той Сам виявив був» (Ів. 1:18). В іншому місці читаємо: «Промовляє до нього Ісус: Стільки часу Я з вами, ти ж не знаєш, Пилипе, Мене? Хто бачив Мене, той бачив Отця, то як же ти кажеш: Покажи нам Отця?» (Ів. 14:9). Ісус і Отець – одне. Коли люди бачили Ісуса, вони бачили Отця. Ісус мав такий же характер, природу і здібності, що й Отець. Розуміння цього допомагає краще усвідомити, що Ісус був воїном, як і Його Отець. Мойсей колись сказав про Бога Отця:

«Господь Муж війни, Єгова Йому Ймення!» (Вих. 15:3).

Псалмоспівець Давид запитував:

«Хто ж то Цар слави? Господь сильний й могутній, Господь, що потужний в бою!» (Пс. 24:8).

Отже, Бог – воїн. Що ж Писання говорять про Ісуса як про воїна? В Об. 19:11-16 Христос відкривається Івану:

¹¹ І побачив я небо відкрите. І ось білий кінь, а Той, Хто на ньому сидів, зветься Вірний і Правдивий, і Він справедливо судить і воює.

¹² Очі Його немов полум'я огняне, а на голові Його багато вінців. Він ім'я мав написане, якого не знає ніхто, тільки Він Сам.

¹³ І зодягнений був Він у шату, покрашену кров'ю. А Йому на ім'я: Слово Боже.

¹⁴ А війська небесні, зодягнені в білий та чистий віссон, їхали вслід за Ним на білих конях.

¹⁵ А з Його уст виходив гострий меч, щоб ним бити народи. І Він пастиме їх залізним жезлом, і Він буде топтати чавило вина лютого гніву Бога Вседержителя!

¹⁶ І Він має на шаті й на стегнах Своїх написане ймення: Цар над царями, і Господь над панами.

Під час Свого першого приходу Ісус в'їжджав до Єрусалиму на віслику, що було ознакою миру. Він пропонував Ізраїлю Царство Боже, яке вони відкинули та врешті-решт розіп'яли свого Месію. У минулі часи цар вирушав на битву верхи на білому коні. Коли Ісус повернеться на землю, Він сидітиме на білому бойовому коні, ведучи війну проти нечестивих народів світу. Перше пришествя Христа пропонувало людству мир, але другий прихід принесе із собою війну й суд.

У ніч, коли наш Господь постав перед Пилатом, на питання про те, чи Він Цар Юдейський, «Ісус відповів: Мое Царство не із світу цього. Якби із цього світу було Мое Царство, то служба Моя воювала б, щоб не виданий був Я юдеям. Та тепер Мое Царство не звідси...» (Ів. 18:36). Якби Царство Його було від світу цього, говорив Христос, Його служителі воювали б за Нього. Про яких служителів Він говорив? Про Своїх послідовників ⁴. Це означає, що віруючі заради Нього взяли б за меч. Навіть більше, коли Його Царство буде встановлено на землі, війська небесні складатимуться не тільки з ангелів

⁴ Слова Христа «Якби із цього світу було Мое Царство» можна перефразувати: «Будь це так (використовується умовне підрядне речення), тоді б слуги (ὁπληταί, зазвичай перекладається як «служителі, служба») Мої воювали б, вдаючись до фізичної сили, аби Мене не видали (παροδοῦν) юдеям». Думка, що ὁπληταί, про яких говорив наш Господь, були «ангелами» (як вважали Бенгель, Лампі, Стир і, в одному місці, Лутхарт), рішуче спростовується словосполученням ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, «від світу цього». «Якби це було так (але насправді це не так), тоді Моїми служителями була б не жменька учнів (яких Він зазвичай називає διάκονοι δοῦλοι), але ті, хто відповідає Моїй царській місії, — тоді б Моя служба ревно воювала, щоб Мені не бути виданим римською владою, котра захищає Мене, як щитом, тим юдеям, що жадають Моєї крові». // H.D.M. Spence-Jones, ed., "John 18," in *The Pulpit Commentary*, <https://biblehub.com/commentaries/pulpit/john/18.html> (Дата звернення до ресурсу: 9 січня 2019 р.).

(Мт. 16:27; 25:31; 2 Сол. 1:6–10), але й Церкви (Об. 19:7–8, 14; 1 Сол. 3:13). Вони всі битимуться в найбільшій битві, яку тільки бачила ця планета. Це станеться, коли Христос повернеться на землю верхи на коні. Його послідовники прямуватимуть за Ним на Армагедонську битву, де армії всього світу зберуться на війну проти Єрусалиму (Об. 16:12–16; 19:7–19; Зах. 14:2–4).

Бог не залишить винних непокараними. Ассирійці були безбожним народом, тому Бог послав до них Йону й Наума зі словом попередження про невідворотний суд. За словами Наума, Ніневія була «містом кровожерним» (3:1, у перекладі Хоменка – «містом крові»). Один коментатор зазначає, що «Ніневія була дійсно містом крові, пролитої її нестримною похиттю й убивствами. Вона заслужила це прізвисько своєю ‘жахливою практикою відрізання рук і ніг, вух і носів, виколювання очей, відсікання голів, які потім гронами прив’язували до виноградної лози або ж звалювали купою перед міськими воротами, [і] неймовірною жорстокістю, з якою бранців катували або здирали шкіру живцем, причому не відразу, а мало-помалу — всю повністю’»⁵. Після проповіді Йони ніневітяни покалися, і Бог пом’якшив Свій гнів. Однак їхнє каяття було нетривалим, оскільки вже незабаром Наум оголосив про Божий суд над ними. Господь ясно дав зрозуміти, що Ніневія, столиця й уособлення всієї Ассирії, остаточно занепаде (Наум. 2). Наума 3:1 говорить про причини Божого суду над цим містом: ассирійці були брехунами і грабіжниками, відповідальними за смерть безлічі завойованих ними людей. Вони були народом, який панував над іншими заради своєї вигоди. Зрештою Бог скинув цю злу силу

⁵ Elliott Johnson, “Nahum,” in *The Bible Knowledge Commentary: An Exposition of the Scriptures*, vol. 1 (Wheaton, IL: Victor Books, 1985), 1502.

в 612 р. до Р.Х., й Ассирійська імперія впала під натиском Вавилону. Наум пише: «Господь довготерпеливий і силою великий, але без кари винного не залишає...» (Наум. 1:3, переклад Хоменка). Оскільки наш Бог – Бог справедливий, Він відновить правосуддя в цьому світі, зокрема під час періоду Великої скорботи й суду перед престолом Христовим. Про Себе Бог говорить так: «Бо хто буде хвалитись, хай хвалиться тільки оцим: що він розуміє та знає Мене, що Я то Господь, Який на землі чинить милість, правосуддя та правду, бо в цьому Мої уподобання, каже Господь!» (Єр. 9:23). Бог вершить правосуддя на землі й сьогодні.

Аби скинути панування злих народів, Бог використовував і нині використовує інші народи. Ізраїльтяни були знаряддям суду над племенами, що населяли Ханаан. Для покарання Ассирії Він використовував вавилонян. У наші дні працює той же механізм, що й за часів Старого Завіту. Бог допустив перемогу країн блоку Антанти над Німеччиною в Першій світовій війні, а також поразку Німеччини і Японії під час Другої. Гітлер і Ассирія – приклади агресорів, що чинили жакливі звірства проти людства. Злочини не залишилися без покарання, і Бог звершив суд над нечесливцями.

Наш Триєдиний Бог вимагає правосуддя. Багато народів випробували на собі лютя Божого суду за допомогою війни. Так само Він разом з Ісусом судитиме беззаконників наприкінці часів. Бог Отець і Бог Син – воїни! Цар Соломон писав: «Для всього свій час, і година своя кожній справі під небом... час кохати і час ненавидіти, час війни і час миру!» (Еккл. 3:1, 8). Ми живемо в грішному світі, яким керує князь, що панує в повітрі. Війна – наслідок цього панування, тому наш світ

настільки зраний війнами. Де діє сатана, там зло й руйнація. Доки він не прослизнув до Еденського саду, там панував мир. У Тисячолітньому царстві люди житимуть у мирі доти, доки сатана знову не буде звільнений зі свого ув'язнення.

Отже, на землі ще довго будуть війни: одні народи нападатимуть, а іншим доведеться захищатися. Це означає, що громадянам країни, яка зазнала нападу, доведеться взяти до рук зброю задля самозахисту. Водночас віруючі можуть дивитися в майбутнє з надією: «Тому то говорить Господь, Господь Саваот, Сильний Ізраїлів: О, буду Я тішитися над Своїми супротивниками, і помщусь на Своїх ворогах!» (Іс. 1:24).

Причини війни

Нерідко в разі конфлікту одна зі сторін (агресор) вважає, що війна – єдиний спосіб розв'язання проблеми або досягнення мети. Перший конфлікт зі смертельним наслідком стався незабаром після гріхопадіння й вигнання людей з Еденського саду. Хоча в ньому брали участь тільки дві людини, він закінчився загибеллю Авеля від рук свого брата Каїна. Біблія говорить, що перед цим Бог прийняв жертву Авеля, а жертву Каїна відкинув. Каїн дуже розлютився і, ймовірно через заздрість, убив рідного брата (Бут. 4:4-8). Таким був перший конфлікт в історії людства в довгій низці йому подібних.

Приводів для війни завжди було безліч, серед них:

- суперечки (Іфтах проти аммонітян, Суд. 11:12–13);
- ненависть до певного народу (напр., до Ізраїлю);
- егоїстичні бажання величі, багатства і влади;
- політичні амбіції (вплив, експансія, захоплення природних ресурсів);
- політичні розбіжності, які призводять до громадянських воєн (напр., поділ між Ізраїлем та Юдою, 1 Цар. 12);
- несправедливе ставлення, пригнічення (напр., Війна за незалежність США 1775–1783 рр.; революції);
- релігійні відмінності (Хрестові походи);
- прагнення світового панування (Гітлер, ІДІЛ, Антихрист);
- самозбереження (Перша і Друга світові війни);
- захист мирного населення (Перша і Друга світові війни);
- добрі наміри (Перша і Друга світові війни, союз проти німецько-японської агресії);
- беззаконня (Бог судить гріх, див. Книга Ісуса Навина, 1 Цар. 11:14; Єр. 46–52);
- вплив сатани (битва Гога й Магога, Об. 20:7–9).

Хоча підстав до війни може бути безліч, варто виділити основну: за великим рахунком усе зводиться до гріха, тобто гріховного наміру людського серця. Ось чому історія людства рясніє збройними зіткненнями і війнами ⁶. Олександр Солженіцин, який під час сталінського режиму був і солдатом, і політв'язнем, писав про масштабний вплив гріха: «Поступово відкрилося мені, що лінія, яка розмежовує добро і зло, проходить не між державами, не між класами, не між партіями – вона проходить через кожне людське серце...»⁷.

Як не сумно, війна й конфлікти – природні, навіть очікувані наслідки життя в грішному світі. Поміркуйте над словами Павла, зверненими до віруючих у Римі:

«Коли можливо, якщо це залежить від вас, живіть у мирі з усіма людьми!» (Рим. 12:18).

Слова «коли можливо» вказують на той факт, що людське серце прагне до розбрату, а не до миру. Такий звичний стан грішної людини ⁸. Євреїв 12:14 підтверджує цю думку:

«Пильнуйте про мир з усіма, і про святість, без якої ніхто не побачить Господа».

Мир не береться нізвідки, його доводиться цілеспрямовано шукати. Це стосується навіть християн, які мають не тільки нову природу – природу нової людини, створеної «... за Богом у справедливості і святості правди»

⁶ У розв'язанні війни не варто звинувачувати обидві сторони конфлікту, хоча ситуації бувають різними. Якщо одні країни починають війну зі злим умислом, як, наприклад, Німеччина і Японія під час Другої світової війни, іншим державам доводиться захищати себе й підтримувати слабші країни, окуповані ворожими військами. Буває й так, що з низки причин одна зі сторін змушена почати військові дії першою. Наприклад, одинадцять колін Ізраїлю виступили проти Веніямина, тому що сини Веніяминові вчинили гріх, який вимагав покарання (Суд. 19-20).

⁷ Timothy J. Demy, «Onward Christian Soldiers? Christian Perspectives on War.» <http://www.leaderu.com/humanities/demy.html> (Дата звернення до ресурсу: 16 січня 2019 р.).

⁸ Куртіс Маджет, «Re: Thoughts.» Електронний лист Ренді Хіллебранду від 5 грудня 2018 р.

(Еф. 4:24), як писав Павло, – але і стару природу нашої плоті. Тому Павлові й автору Послання до євреїв довелося написати ці слова не дивлячись на те, що послідовникам Ісуса, які повинні приносити плід Духа, не личать чвари. Висновок такий: незважаючи на нову природу християнина, конфлікти трапляються, особливо серед невідроджених людей. Наступні слова Павла з Рим. 3:9–18 допомагають зрозуміти істинність сказаного:

- ⁹ То що ж? Маємо перевагу? Анітрохи! Бож ми перед тим довели, що юдеї й геллени усі під гріхом,
¹⁰ як написано: Нема праведного ані одного;
¹¹ нема, хто розумів би; немає, хто Бога шукав би,
¹² усі повідступали, разом стали непотрібні, нема добродинця, нема ні одного!
¹³ Гріб відкритий їхнє горло, язиком своїм кажуть неправду, отрута зміїна на їхніх губах,
¹⁴ уста їхні повні прокляття й гіркоти!
¹⁵ Швидкі їхні ноги, щоб кров проливати,
¹⁶ руїна та злидні на їхніх дорогах,
¹⁷ а дороги миру вони не пізнали!
¹⁸ Нема страху Божого перед очима їхніми...

Природа невідродженої людини повністю зіпсована, що призводить до конфліктів, заздрості, гніву, вбивств та ін. Книга пророка Єремії констатує: «Людське серце найлукавіше над усе та невігойне, хто пізнає його?» (Єр. 17:9). Павло роз'яснював сутність гріховного стану людства (Рим. 8:5–8):

- ⁵ Бо ті, хто ходить за тілом, думають про тілесне, а хто за духом про духовне.
⁶ Бо думка тілесна то смерть, а думка духовна життя та мир,
⁷ думка бо тілесна ворожнеча на Бога, бо не кориться Законові Божому, та й не може.
⁸ І ті, хто ходить за тілом, не можуть догодити Богові.

Невіруючий не підкоряється закону Божому, та й не здатний на це. Хоча він і може дотримуватися деяких Божих заповідей, вважаючи їх нормами моралі, загалом

у нього немає ані бажання, ані можливості жити згідно зі стандартом Божої праведності. Гріховне серце штовхає людину до конфліктів. У своєму посланні Яків звертався до віруючих, але причини конфліктів, про які він пише, притаманні всім людям (Як. 4:1-3):

- ¹ Звідки війни та свари між вами? Чи не звідси, від ваших пожадлиостей, які в ваших членах воюють?
- ² Бажаєте ви та й не маєте, убиваєте й заздрите та досягнути не можете, сваритеся та воюєте та не маєте, бо не прохаєте,
- ³ прохаєте та не одержуєте, бо прохаєте на зло, щоб ужити на розкоші свої.

Яків недвозначно заявляє, що похитливе і гріховне серце, що шукає можливостей задовольнити власні бажання, схильне до вбивств, ворожнечі й розбрату. Це відбувається на індивідуальному, національному, міжнародному і глобальному рівнях ⁹. Розуміючи серце невідродженої людини, як можна вважати, що мир без Христа взагалі можливий? Ніяк! Хоча суспільство бажає й по-своєму працює над досягненням «миру в усьому світі», це ніколи не відбудеться повною мірою. Даниїл пророкував, що під час Великої скорботи, коли світ об'єднається під владою Антихриста, навіть його царство розділиться. Справа в тому, що це царство складатиметься частково з заліза й частково з глини, які не прилипають один до одного: «А що бачив ти залізо, змішане з глейкою глиною, то вони змішані будуть людським насінням, а не будуть прилягати одне до одного, як залізо не змішується з глиною» (Дан. 2:43). Причина цієї «незмішуваності» — людське насіння. Врешті-решт народи світу не зможуть по-справжньому об'єднатися, адже серця невідроджених людей нечестиві, егоїстичні, недовірливі й нерозсудливі.

⁹ Куртіс Маджет, «Re: Thoughts.» Електронний лист Ренді Хіллебранду від 5 грудня 2018 р.

Безперечно, гріх — головна причина війни, однак сатана й та роль, яку він відіграє в цьому світі, нерозривно пов'язані з гріхом і війною. Ось як сатана представлений у Біблії:

- лукавий (Мт. 13:19; Ів. 17:15; Еф. 6:16; 2 Сол. 3:3);
- бог світу цього (2 Кор. 4:4);
- князь, що панує в повітрі (Еф. 2:2);
- батько невіруючих (Ів. 8:44; Дії. 13:10; 1 Ів. 3:8, 12);
- Вельзевул, правитель бісів (Мт. 12:24);
- брехун (Ів. 8:44);
- вбивця (Ів. 8:44);
- той, хто вводить в оману (1 Тим. 2:14; Об. 12:9; 20:3);
- змовник (2 Кор. 2:11; Еф. 6:11);
- спокусник (Мт. 4:3);
- лев, що рикає (1 Пет. 5:8);
- змії (Бут. 3:1);
- дракон (Об. 12:9).

Петро пише: «Будьте тверезі, пильуйте! Ваш супротивник диявол ходить, ричучи, як лев, що шукає пожерти кого» (1 Пет. 5:8). Сатана — ненависник, що жадає згубити життя віруючих і невіруючих, окремих людей і цілих народів. Вище ми читали характеристики сатани: він бог світу цього, злісний брехун, вбивця, спокусник та інтриган. Як батько невіруючих, він може обманювати, маніпулювати і змушувати виконувати його волю для здійснення своїх нечестивих планів. Іван колись писав: «...весь світ лежить у лихому» (1 Ів. 5:19, переклад Хоменка). Павло нагадував ефес'янам про їхнє колишнє життя без Христа: «І вас, що мертві були через ваші провини і гріхи, у яких ви колись проживали за звичаєм віку цього, за волею князя, що панує в повітрі, духа, що працює тепер у неслухняних» (Еф. 2:1-2). Сатана контролює світовий порядок, діючи в неслухняних. Як видно з історії, у системі його світопорядку війни не рідкість. Тож на новій землі, де вічно житимуть тільки праведні, ніколи не буде конфліктів і воєн (Об. 21:8, 27; 22:15).

Сатана – підбурювач зла, а війни – його зброя.

Варто зауважити, що історія людства пов’язана з війнами не тільки на землі, а ще й на небі. Так, на небі точиться війна між Божими ангелами й демонами сатани. На землі один з одним б’ються люди. Коли Бог створив землю й помістив в Еденський сад Адама і Єву, на землі панував мир – доти, доки в сад не прослизнув сатана. У прийдешньому Тисячолітньому царстві, коли Ісус Христос правитиме землею, пануватиме мир. У цей час сатана буде скутий у безодні, але щойно його випустять, знову почнуться конфлікти, а за ними – війни. Іван писав: «Коли ж скінчиться тисяча років, сатана буде випущений із в’язниці своєї. І вийде він зводити народи, що вони на чотирьох краях землі, Гога й Магога, щоби зібрати їх до бою, а число їхнє як морський пісок» (Об. 20:7-8). Сатана збере під свої знамена багатьох із тих, хто народиться під час Тисячолітнього царства, але не підкориться царюванню Христа, щоб розв’язати війну в спробі повалити Його панування. Звідси випливає, що сатана стоїть за багатьма війнами й заворушеннями, що відбуваються у світі. У цьому полягає особливість його владарювання над світовою системою, князем якої він усе ще є.

Християнська відповідь на війну

Як послідовникам Ісуса реагувати на війну? Було б природно очікувати від них стурбованості й засмучення: навіть якщо війна виправдана й кінець її – заслужена перемога, ціна людських життів занадто велика, а скорбота безмірна. Тому Божим дітям потрібно молитися за мир і шукати його.

Хоча Бог Отець – це Бог-Воїн, Він також є Богом миру (2 Кор. 13:11). Таким же є і Христос. Бог використовує війну, якщо необхідно розібратися з насильством у нашому гріховному й зіпсутому світі. Він знає, коли війна неминуха. Однак найбільше Він жадає миру. Цього бажає і Христос, адже Він названий Князем миру. Про Нього написано: «Бо Дитя народилося нам, даний нам Син, і влада на раменах Його, і кликнуть ім'я Йому: Дивний Порадник, Бог сильний, Отець вічності, Князь миру. Без кінця буде множитися панування та мир на троні Давида й у царстві його, щоб поставити міцно його й щоб підперти його правосуддям та правдою відтепер і аж навіки, ревність Господа Саваота це зробить!» (Іс. 9:5-6). Князь світу буде царювати в Тисячолітньому царстві й на новій землі, а тому і правління Його буде відзначене миром.

Божим дітям також слід бути людьми миру. Це означає, що в їхніх серцях повинен панувати мир Христовий

(Кол. 3:15), завдяки якому вони прагнутимуть миру з усіма людьми (Євр. 12:14), наскільки це можливо з їхнього боку (Рим. 12:18). Опинившись у конфліктній ситуації, вони повинні шукати мирного вирішення задля її врегулювання. Такий підхід можливий як у міжособистісних відносинах, так і на національному та міжнародному рівнях. На жаль, це не завжди можливо, тому потрібно постійно молитися за мир, просячи мудрості для керівників своєї країни й інших держав. Павло вмовляв Тимофія: «Отже, перш над усе я благаю чинити молитви, благання, прохання, подяки за всіх людей, за царів та за всіх, хто при владі, щоб могли ми провадити тихе й мирне життя в усякій побожності та чистості» (1 Тим. 2:1-2). Християнам слід молитися про спасіння можновладців, про Боже керівництво й пошуки шляхів мирного вирішення конфліктів, з якими ті можуть зіткнутися. Тому добре, якщо віруючі активно впливають на всі верстви суспільства, у тому числі обіймаючи урядові та військові посади. Маючи серце миротворця, вони можуть брати участь у формуванні державної політики та прийнятті важливих рішень.

З іншого боку, віруючій людині необхідно розібратися, чи справедлива та війна, у якій бере або збирається взяти участь її країна. Це особливо важливо для тих, кого мобілізували, або хто розмірковує над контрактною службою. Як визначити, справедлива війна чи ні? Командер д-р Тімоті Демі, капелан ВМФ США, у своїй статті «Вперед, солдати-християни? Християнське розуміння війни»¹⁰ сформулював сім принципів справедливої війни:

¹⁰ Timothy J. Demy, «Onward Christian Soldiers? Christian Perspectives on War.» <http://www.leaderu.com/humanities/demy.html> (Дата звернення до ресурсу: 16 січня 2019 р.).

1. **Справедлива справа** (виправдані передумови). Відповідно до теорії справедливої війни, будь-яка агресія засуджується. Участь у прогнозованій війні виправдовується справедливою на те підставою або необхідністю захисту. Нічим не вмотивовану військову агресію не можна виправдати ні за яких обставин. Допустима тільки оборонна війна.
2. **Справедливий намір**. Ймовірна війна повинна відповідати правильним намірам, тобто гарантувати справедливий мир усім залученим сторонам. Отже, помста, захоплення територій, економічна вигода або ідеологічне панування не можуть бути виправданими причинами для розв'язання війни. Необхідно переконливо довести, що в підсумку від війни буде більше користі, аніж шкоди.
3. **Крайній захід**. Передбачувану війну слід починати тільки в разі крайньої необхідності, коли інші методи вирішення конфлікту, такі як дипломатія й економічний тиск, уже себе вичерпали.
4. **Офіційне оголошення**. Якщо війни не уникнути, уповноважені на те представники влади мають офіційно оголосити про її початок; тільки вони мають на це право. Заяви окремих осіб, терористичних організацій, найманців або воєнізованих формувань не мають жодної юридичної сили.
5. **Обмежена мета**. Передбачувана війна повинна мати конкретну мету, а саме досягнення миру. Війну слід вести в такий спосіб, аби припинити будь-які військові дії, як тільки буде досягнуто мир. Повне знищення національних політичних або економічних інститутів неприпустиме.
6. **Пропорційні засоби**. Бойовим силам супротивника не може бути завдано більшої шкоди, ніж необхідно для досягнення перемоги й миру. Сила й перелік застосовуваного озброєння повинні бути обмежені кількістю, необхідною для відбиття агресії, запобігання майбутніх атак і досягнення справедливого миру. Тому тотальна або необмежена війна неприпустима.
7. **Недоторканність мирного населення**. Збройні сили повинні поважати тих, хто не бере участь у бойових діях, й утримуватися від нападу на них. Оскільки право оголосити війну мають тільки офіційні представники влади, законними об'єктами для проведення військових операцій можуть бути тільки державні службовці або урядові війська супротивника. Це означає, що військовополонені, цивільне населення й поранені недоторканні для навмисних нападів.

Християнин повинен визначитись, за що він буде воювати, справедлива ця справа чи ні. Тільки оцінивши характер майбутньої війни, він зможе вирішити, чи стане її підтримувати і як чинитиме надалі.

Розмірковуючи над війною, християнам слід пам'ятати, що війни неминучі, часом необхідні, і хтось повинен брати в них участь. Тут доречне запитання: «Що може бути гірше за війну?» Наприклад, зло, що лютує й нічим не стримується. На мить уявіть собі світ, у якому до влади прийшов Адольф Гітлер. Або суспільство, яким керує екстремістська група ІДІЛ (Ісламська держава Іраку й Леванту / Сирії). Людство опинилося б під владою систем, які переслідують і знищують інакодумців, слабких, незахищених і непрацездатних. Геноцид став би цілком прийнятним засобом розправи з неугодними етнічними або релігійними групами. На щастя, народи об'єднують свої зусилля, аби не допустити поширення злочинних ідеологій і переслідування незгодних – чи то християн, чи то євреїв. Торжество нечестя над безневинними й беззахисними набагато гірше за війну, яка може покласти край цьому беззаконню. Ірландський державний діяч і член Палати громад Великобританії у 1765-1795 рр. Едмунд Берк колись сказав: «Для перемоги зла необхідна тільки одна умова – аби хороші люди сиділи склавши руки»¹¹.

У пошуках відповідей на запитання, які війна ставить перед християнами, їм потрібно подивитися на службу в Збройних Силах як на акт любові до ближнього. Люди йдуть на війну з різних причин. Одні – унаслідок призову, інші – добровольцями. Для третіх – це частина сімейної традиції. Ще хтось намагається досягти почестей або

¹¹ «Edmund Burke.» Вікіпедія (англійська версія). https://en.wikipedia.org/wiki/Edmund_Burke (Дата звернення до ресурсу: 21 січня 2019 р.).

стати героєм. Але є й люди, якими рухає не бажання воювати і вбивати, а усвідомлення обов'язку перед своєю країною. Такі люди готові принести найвищу жертву – віддати життя за власну країну і співвітчизників. Один послідовник Ісуса недавно сказав мені: «Через війну в нашій країні мене знову можуть призвати на службу до армії. Я боюся, але я готовий». Це і є актом любові.

Ми повинні бути відомі своєю любов'ю – любов'ю один до одного, до невірних і навіть до своїх ворогів. Ісус сказав: «Оце Моя заповідь, щоб любили один одного ви, як Я вас полюбив! Ніхто більшої любові не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх» (Ів. 15:12-13). Добровільно залишаючи домашній затишок, сім'ю і друзів, щоб захистити життя людей, яких він не знає (і, можливо, тих, хто на це не заслуговує), послідовник Ісуса виявляє справжню любов до ближнього.

Крім того, християнам слід добряче замислитися, чи правильно сидіти склавши руки, поки їхня країна воює. Наскільки етично й морально дозволяти злу лютувати й руйнувати людські долі, коли ти можеш щось зробити, але не робиш? Якщо християнин свідчить про свою віру в Христа і про любов до оточуючих, що скажуть люди у відповідь на його бездіяльність? Хіба вона не зводить стіни між невірними і Євангелієм?

Часом доводиться застосовувати силу, наприклад, чинячи опір зловмисникам, що загрожують безпеці твоєї родини. Захищати свою сім'ю нормально, це прояв любові й відповідальності. А якщо ті ж «зловмисники» вторгаються у твою країну, хіба не нормально встати на її захист? Чи годиться християнам насолоджуватися благами мирного життя (безпекою, свободою, добробутом та ін.) ціною жертв і смертей невір-

ючих, що захищають їхню спільну Батьківщину, – і ніяк не долучатися до цього?

Цілком природно, що мало хто хоче добровільно йти на війну, тим більше проводити туди своїх дітей, друзів і родичів, але часом це необхідно. Життя сповнене болю і скорботи. Бог посилає Своїх дітей бути Його світлом і сіллю не тільки туди, де тихо й мирно, але й туди, де гуркочуть битви. Життя в грішному світі означає, що послідовники Ісуса відчуватимуть біль і страждання. Ситуації, куди Бог закликає Своїх дітей, не завжди легкі, і війна – одна з них. Але навіть серед випробувань віруючі, які живуть у слухняності Богові, можуть стати прикладом для людей, що їх оточують, у своєму свідченні про слідування за Ісусом. Захищаючи свою країну у воєнний час, вони отримують можливість продемонструвати любов Христа. Тому віруючим не дозволено стояти осторонь, нічого не робити і водночас користуватися благами, здобутими жертвою інших. Навпаки, ми покликані являти Христову любов на ділі, дозволяючи Йому прославлятися через нас навіть ціною власного життя. Ми досягаємо цього, слухняно служачи там, куди Він вирішить нас послати. Іноді смерть послідовника Ісуса свідкує красномовніше і впливає на життя інших сильніше, ніж усі сказані слова, тому що люди дивляться на наші вчинки (пор. Як. 2:14-26).

Послідовники Ісуса повинні молитися, коли бачать, що у світі поширюється гріх. За найменшої можливості потрібно шукати мирного вирішення. Якщо ж інші способи не дають результатів, віруюча людина повинна зрозуміти, що у відповідь на заклик держави їй, ймовірно, доведеться взятися за зброю і протистояти злу. Такий крок – прояв любові до народу, який належить захищати.

Християни на службі в армії

Розмірковуючи над службою християн в армії, важливо зазначити, що обов'язок послідовника Ісуса, ким би він не був і чим би не займався, – жити у відповідності зі Словом Божим. Іншими словами, у ньому повинні відображатись усі ті якості, про які Ісус говорив у Нагірній проповіді (Мт. 5-7). Римлянам 12 вчить, що християнин повинен віддати своє тіло в жертву живу, святу і приємну Богові. Він повинен приносити плід Духа й бути людиною віри, надії й любові. Це завдання кожного віруючого вдома, на вулиці, на роботі чи на полі бою.

Однак, хтось може запитати: «Чи можна бути солдатом-християнином і жити богоугодним життям, яке узгоджується з вченням Нового Завіту?» Відповідаючи на це запитання, ми вдамося як до біблійних, так і позабіблійних аргументів.

11-ий розділ Послання до євреїв присвячений обговоренню питання віри: тут за приклад взято цілу низку старозавітних святих. Деякі з них побували на війні (вв. 8, 23, 32). Говорячи сучасною мовою, серед учасників бойових дій були:

- Авраам. У нього було 318 навчених людей, що народилися в його домі (Бут. 14:1-16 розповідає про захоплення Лота в полон і його звільнення);
- Мойсей. Він воював з Амаликом, Амореями, Башаном та Мадіямом (Вих. 17:8-13; Чис. 21:21-25, 33-35; 31:1-12);

- Гедеон (Суд. 6-8);
- Барак (Суд. 4-5);
- Самсон (Суд. 13-16);
- Їфтах (Ефтай) (Суд. 11-12);
- Давид (3 і 4 Цар.);
- Самуїл. Він передав Саулові Божого наказу вести армію Ізраїлю, а також убив мечем Агага, царя Амалікського. В ізраїльському війську Самуїл грав роль сучасного капелана, підносячи за воїнів молитви й цілоспалення (3 Цар. 13:8-12; 15:1-3, 33).

Євреїв 11 також розповідає про Гедеона, Барака, Самсона, Ефтая, Давида й Самуїла та пророків як про тих, хто

«...вірою царства побивали, правду чинили, одержували обітниці, пащі левам загороджували, силу огненну гасили, утікали від вістря меча, зміцнялись від слабости, хоробрі були на війні, обертали в розтіч полки чужоземців» (вв. 33-34).

Можливо, фраза «пащі левам загороджували» відсилає нас до Даниїла. Разом із Шадрахом, Мешахом та Авед-Него він був чиновником при дворі вавилонського царя, потім — при мідо-перським правителі Дарії (щоправда, у цей період Біблія більше не згадує про його друзів). Кілька разів він був другим після царя, а тому ймовірно брав участь в ухваленні рішень, пов'язаних із військовими діями. Але якщо й ні, то вже той факт, що він перебував на службі в безбожній владі, може викликати стурбованість деяких сучасних християн. Іншими словами, як міг посвячений Божий послідовник брати участь у політиці язичницьких правителів? Чи не суперечить подібне Божій волі? Варто зазначити, що Бог дуже похвально відгукувався про Даниїла (Дан. 9:23; 10:11, 19). Крім того, у книзі Єзекиїля Даниїл, поряд із Ноєм і Йовом, наведений за приклад праведності (Єз. 14:14, 20). Хоча Даниїл і три його товариші служили жорстоким царям, їм вдалося зберегти себе в чистоті. Коли вони ще підлітками прибули до Вавилону,

то відмовилися споживати їжу з царського столу, хоча подібна відмова могла мати фатальні наслідки (Дан. 1). Пізніше вони залишилися вірні благочестю, відмовившись поклонятися ідолу, за що були кинуті живцем до розпеченої печі (Дан. 3).

У цьому ж розділі серед героїв віри згадується Йосип. У такій язичницькій країні, як Єгипет, він був піднесений Богом до рівня другої людини після фараона, тому можемо припустити, що на цій високій посаді він міг брати участь у вирішенні військових питань. Бог використав його, щоб врятувати від жахливого голоду ізраїльтян, єгиптян та інші народи.

Перш ніж перейти до Нового Заповіту, згадаймо приклад Мордехая, не наведеного в Євреїв 11, але відомого нам із книги Естер. Бог так благословив Мордехая, що той став другою за могутністю людиною в Мідо-Перській імперії, хоча сам був євреєм (Ест. 9:3-4; 10:1-2). Обіймаючи цю посаду, він мав досить влади, щоби не допустити знищення свого народу. Від імені царя Ахашвероса він послав у всі куточки імперії особливі листи, які дозволяли його співвітчизникам згуртуватися на захист свого життя. Під час цієї кампанії юдеї вбили чимало своїх ворогів (Ест. 8:8-9:19). Мордехай – ще один благословенний Богом єврей із величезними повноваженнями, котрий використав свою владу, щоб оголосити війну ворогам єврейського народу.

Новий Заповіт також наводить приклади благочестивих військових. Луки 7:2-10 оповідає про сотника, у якого смертельно захворів улюблений слуга. Він послав за Ісусом, аби Той прийшов і зцілив хворого. До цього прохання приєдналися навіть місцеві юдеї. Вони просили Ісуса допомогти сотнику, вважаючи його гідним цієї

допомоги, оскільки той любив Ізраїль і щедро жертвував на будівництво синагоги. Ісус вирушив у дорогу, але на підході до будинку Його зустріли друзі сотника з посланням від нього. Сотник вважав себе негідним, щоб Ісус особисто відвідав його будинок; натомість він вірив, що слів Ісуса буде достатньо для одужання його слуги. Далі читаємо: «Почувши ж таке, Ісус здивувався йому, і, звернувшись до натовпу, що йшов слідком за Ним, промовив: Кажу вам: навіть серед Ізраїля Я не знайшов був такої великої віри!» (в. 9). І: «А коли посланці повернулись додому, то знайшли, що одужав той раб!» (в. 10).

У Римській імперії під командуванням сотника було близько вісімдесяти воїнів, хоча старші сотники командували військовими формуваннями (когортами) з близько п'ятисот воїнів ¹². Деякі навіть служили в штабі. На таку посаду потрапляли люди з великим бойовим досвідом, зазвичай їх обирали за хоробрість. Це були мужні люди, вправні в бою, що пліч-о-пліч билися із солдатами, яких вели в бій ¹³.

У Євангелії від Луки Ісуса покликав сотник, описаний як:

- смиренний;
- щедрий;
- людина віри;
- той, хто любив Ізраїль.

Цей воїн заслужив високої похвали від Ісуса, Котрий зазначив, що ніде в Ізраїлі Він не знайшов такої віри.

Корнілій – ще один благочестивий воїн і великий муж віри, згаданий у Новому Завіті. Про нього відомо, що він був сотником Італійського полку, праведним

¹² «Cohort (military unit).» Вікіпедія (англ.) [https://en.wikipedia.org/wiki/Cohort_\(military_unit\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Cohort_(military_unit)) (Дата звернення до ресурсу: 21 січня 2019 р.).

¹³ «Centurion.» Вікіпедія (англ.). <https://en.wikipedia.org/wiki/Centurion> (Дата звернення до ресурсу: 21 січня 2019 р.)

і тим, хто боявся Бога з усім домом своїм, творив щедрю милостиню, і завжди молився Богу (Дії 10:1-2). Бог виявив до нього особливу прихильність: «Явно він у видінні, десь коло години дев'ятої дня, бачив Ангола Божого, що до нього зійшов і промовив йому: Корнилію! Він поглянув на нього й жажнувся, і сказав: Що, Господи? Той же йому відказав: Молитви твої і твоя милостиня перед Богом згадалися. Тепер же пошли до Йопії людей, та і приклич Симона, що зветься Петром» (Дії 10:3-5). Після зустрічі з апостолом Петром Корнилій разом зі своєю сім'єю стали першими язичниками-послідовниками Ісуса. Про Корнилія можна сказати, що він був:

- віруючим у Бога;
- людиною віри;
- благочестивим;
- удостоєним честі відвідання Божим ангелом;
- людиною молитви, почутої Богом;
- щедрим;
- випробуваним воїном (оскільки займав посаду сотника);
- обраним Богом, щоби стати першим наверненим із язичників.

Яка неймовірна честь була надана Богом цьому чоловіку – Він послав ангела, бо обрав його до спасіння!

Тепер зверніть увагу на діалог Івана Хрестителя з деякими солдатами (Лк. 3:12-14):

¹² І приходили й митники, щоби хреститись від нього, і питали його: Учителю, що ми маємо робити?

¹³ А він їм казав: Не стягайте нічого над те, що вам звелено.

¹⁴ Питали ж його й вояки й говорили: А нам що робити? І він їм відповів: Нікого не кривдьте, ані не оскаржайте фальшиво, удовольняйтесь платнею своєю.

Ми нічого не знаємо про віру цих воїнів; принаймні, у них було достатньо віри, аби здолати весь шлях до пустелі для бесіди з Іваном. Цікаво, чому він дав солдатам саме таку відповідь? Якщо військова служба ніяк не узгоджується з волею Божою або ж вважається гріховним занят-

тям, то Івану варто було б відповісти приблизно так: «Вам потрібно звільнитися з армії. Більше ніяких вбивств!» Чому він натомість закликав їх до чесності і справедливості? Схоже, Іван відповів так (і ми вже про це говорили), тому що бути солдатом і вбивати з правильних причин — не злочин. Водночас воїни-віруючі повинні жити благочестиво й бути чесними. Саме цього навчав їх Іван.

Деякі вважають, що військові капелани несуть відповідальність за співучасть у вбивствах, навіть якщо самі вони нікого не вбивають. Розглянемо Числа 31:6-7. У цих віршах йде мова про те, як Мойсей, за Божим повелінням, посилає армію Ізраїлю воювати проти Мідіяна. Бог сказав Мойсеєві: «Пімсти мідіянітам за кривду Ізраїлевих синів» (Чис. 31:2). Далі читаємо:

⁶ І послав їх Мойсей тисячу з кожного племені до їх війська, і Пінхаса, сина священика Елеазара, на війну, і святий посуд, і сурми для сурмлення в його руці.

⁷ І рушили війною на Мідіяна, як наказав був Господь Мойсеєві, і позабивали кожного чоловічої статі.

Виконуючи волю Божу, разом з армією Мойсей відправляє священика Пінхаса. Той бере із собою освячений храмовий посуд, а також сурми, оскільки священики сурмили в них, попереджаючи про небезпеку. У Чис. 10:8-9 записана Божа постанова:

⁸ А сурмити в сурми будуть Ааронові сини, священики. І ці сурмлення будуть для вас на вічну постанову для ваших поколінь.

⁹ А коли підете війною в вашому Краю на ворога, що гнобить вас, і засурмите на сполох, то ви будете згадані перед лицем Господа, Бога вашого, і будете спасені від ваших ворогів.

Пінхас повинен був сурмити перед Господом, щоб Бог згадав про армію Ізраїлю і врятував від ворогів. Ці уривки ясно говорять про те, що священики, мужі Божі, відігравали дуже важливу роль в армії Ізраїлю.

Тепер давайте розглянемо це питання з точки зору

Нового Завіту. Примітний уривок із Нагірної проповіді говорить:

«А хто силувати тебе буде відбутися подорожнє на мильо одну, іди з ним навіть дві» (Мт. 5:41).

The Pulpit Commentary пропонує історичний і граматичний розбір слова «примушувати» (ἀγγαρεύσει), використаного в цьому вірші:

Це слово перського походження. Хатч («Есеї», стор. 37) зазначає, що в класичному вживанні це слово означало перську систему піших або кінних гінців (Геродот *Історія*, 8:98; Ксенофонт *Кіропедія*, 8:6.17); пізніше вживання стосується подальшого розвитку системи вже не в якості поштової служби, а примусового транспортування військового багажу. Отже, слово вказує не тільки на примусову участь, а й на примусове носіння. У цьому значенні воно використовується в Мт. 27:32 і Мк. 15:21 щодо Симона Кіринейнина, «якого солдати, що супроводжували нашого Господа, змусили не тільки приєднатися до них, але також нести вантаж». Поза сумнівами, тут присутня ідея примусу нести багаж¹⁴.

Грецьке слово «примус» походить від перського слова, пізніше запозиченого римлянами. У Персії воно стосувалося кінних вершників, на яких покладали обов'язки кур'єрів¹⁵, а в римлян застосовували щодо людей, яких змушували носити особисте майно або військове спорядження воїна. Солдат мав право зупинити будь-якого жителя Римської імперії й наказати нести його речі або спорядження тисячу кроків, що відповідало римській милі. Можна уявити, наскільки малопривабливим був цей обов'язок для середньостатистичного юдея, і тому є дві причини:

1. Юдеї підпорядковувалися Риму. Римські воїни були символом влади й закону. Юдеї недолюбливали римлян, особливо воїнів, які не завжди ставилися до юдеїв добре. Подібна зневага робила це завдання ще більш нестерпним.

¹⁴ «Matthew 5,» in *The Pulpit Commentary*. <https://biblehub.com/commentaries/pulpit/matthew/5.htm> (Дата звернення до ресурсу: 12 грудня 2018 р.).

¹⁵ «Matthew 5,» in *The Expositor's Greek Testament*. <https://biblehub.com/commentaries/egt/matthew/5.htm> (Дата звернення до ресурсу: 12 грудня 2018 р.).

2. В Ізраїлі доволі-таки спекотний клімат. Нести військоve спорядження в таких умовах дуже нелегко.

Знаючи про це, Ісус усе ж навчав Своїх послідовників нести солдатську ношу не одну, а дві милі! За аналогією з поглядами деяких представників Церкви на капеланське служіння, можна прийти до безглузлого висновку, що Ісус закликав Своїх послідовників ставати спільниками римських солдатів і, отже, розділяти провину за вбивства, які вони чинили. Це звучало особливо неприйнятно, бо римські солдати іноді вбивали юдеїв. Чи вважав Ісус гріхом допомогу римським солдатам? Ні! Пам'ятайте: Бог не грішить Сам і не спокушує нікого до непослуху, тому веління Ісуса підкоритися римському солдатові не можна вважати спонуканням до гріха.

Розвиваючи думку далі, The Pulpit Commentary згадує факт, що Симона Кірінеянина «змусили» нести хрест Ісуса до місця розп'яття; у цьому випадку використовується те ж грецьке слово. Подібне служіння Христові можна вважати чимось гідним похвали. Але якщо слідувати логіці, що до неї вдаються для засудження служби військових капеланів, Симон був так само винний у розп'ятті Ісуса, як і ті, хто Його розпинали, – просто через те, що ніс Його хреста. Очевидно, що подібні міркування просто нерозумні.

Якої позиції дотримувалася рання Церква щодо служби в армії? Тут ми стикаємося із ситуацією, коли одні автори стверджують, що рання Церква була пацифістською, а інші – що ні. Цікаво, що обидві сторони для обґрунтування своїх висновків посилаються на одних і тих же Отців Церкви. Як таке можливо? Річ у тім, що останні не настільки багато писали на цю тему, аби скласти чітке уявлення про їхні погляди. Тому не зовсім правильно звертатися до цих авторів, намагаючись

визначити ставлення перших християн до військової служби. Сам факт наявності мізерних відомостей свідчить про те, що питання служби християн в армії не було головним предметом суперечок у Ранній Церкві ¹⁶.

Водночас історія свідчить, що християни служили в армії із самого початку Церкви. Корнилій – не єдиний приклад. Крістофер Джонс докладно розвиває думку:

Від навернення Корниліядесь у 39 р. і до 173 р. ми не знаходимо абсолютно ніяких джерел, що згадували б участь християн в армії [це, однак, не означає, що вони не служили. – прим. авт.]. У 173 р. відбувається подія, якою можна було б знехтувати, якби не була вона записана в п'яти джерелах. Під час Маркоманських воєн імператор Марк Аврелій проводив військову кампанію уздовж Дунаю проти племені квадів, колись союзників Риму, що переметнулися на бік супротивника. Військо квадів переважало легіон римлян силою, тож змусило їх відступити на відкриту місцевість, далеко від джерел води. День був жаркий і квади припинили атаку, щоби спека і спрага ще більше послабили римлян.

Давні автори згадують, що оточені, у меншості, без води, ослаблі від спраги й у безвихідному становищі римські воїни почали молитися. Незабаром почалася гроза. Блискавка вдарила в дерево, під яким ховалися квади, і ті від жаху розбіглися. З неба полив дощ із градом. У таку погоду ні про яку битву й мови не могло бути. На превелике щастя римлян квади були змушені відступити; врятовані солдати жадібно ковтали воду, зібрану в шоломи й щити, і навряд чи думали про бій.

Християнські автори Тертуліан і Аполлінарій повідомляють, що причиною дощу стали молитви легіонерів-християн. Вони додають, що сам імператор подякував солдатам за молитви. Цю історичну подію зобразили на колоні, зведеній Марком Аврелієм у Римі.

Археологія пролила нове світло на роль християн у римській армії наприкінці II і на початку III століть. Було знайдено кілька надгробних плит, де згадувалася військова частина солдата і його релігія. Г. Леклерк описав вісім таких надгробків із могил солдат-християн докостянтинівської епохи. Найдавніша датується 201 роком.

¹⁶ Andrew G. Peoples, «Right Reason.» <http://rightreason.org/2012/did-early-christians-serve-in-the-army/> (Дата звернення до ресурсу: 14 вересня 2018 р.).

Також було знайдено руїни двох християнських церков початку III століття й обидві вони пов'язані з римською армією. Найдавніша була розкопана в Ізраїлі в околицях Мегіддо. На підлозі церкви мозаїкою викладено зображення двох риб (як символу Ісуса Христа) з подальшими написами грецькою мовою: «Акептії, що любить Бога, дарує на пам'ять цей стіл Богові Ісусу Христу», а також «Гаїаній, званий також Порфірієм, сотник, наш брат, виклав цю підлогу мозаїкою власним коштом як акт щедрості. Бруцій виконав роботи»¹⁷.

Наявність свідчень про службу християн в армії від початку існування Церкви ще більше підтверджує думку, що ця тема її не турбувала.

Не можна залишити поза увагою й таке запитання: «Чи ж не буде корисним для країни і її народу, якщо християни служитимуть в армії?» Хіба віруючі не хочуть, щоб інші християни:

- обіймали посади, на яких могли б домагатися миру, а не війни?
- брали участь у нарадах або відповідали за прийняття рішень про вступ країни у війну?
- брали участь у нарадах або відповідали за прийняття рішень про використання різних видів озброєння, особливо зброї масового знищення?
- брали участь у нарадах або відповідали за прийняття рішень про доцільність і місце розгортання військових операцій?
- обіймали посади, де могли б свідчити про Христа своїм життям, ділитися вірою і християнськими цінностями з тими, хто приймає рішення?
- були капеланами або солдатами, які несуть Євангеліє тим, хто перебуває у важких і небезпечних ситуаціях?

Чи можуть віруючі дозволити, аби такі рішення ухвалювалися винятково невіруючими? Знання того, що християни служать в армії, приймають важливі рішення й будують їх на Слові Божому, повинне приносити церкві розраду і сприяти досягненню стабільності в країні, особливо в складні часи війни.

¹⁷ Christopher Jones, «Christians in the Roman Army: Countering the Pacifist Narrative.» <https://gatesofnineveh.wordpress.com/2012/04/20/christians-in-the-roman-army-countering-the-pacifist-narrative/> (Дата звернення до ресурсу: 9 вересня 2018 р.).

Слід розглянути ще два запитання, що стосуються служби християн в армії. Ось вони: «Що робити віруючим, коли вони отримують накази, які суперечать Писанню?» І «Що робити віруючим, якщо вони змушені брати участь у несправедливій війні?» На ці запитання відповідь проста: вчинки християн-військовослужбовців не повинні суперечити Божому Слову. На службі своїй країні вони повинні підкорятися наказам; проте якщо їм скажуть робити щось, що суперечить Біблії, вони повинні шанобливо відмовитися. Такий вчинок може призвести до негативних наслідків, хоча рішучість стояти за правду може мати й позитивний результат. Бог має силу визволити солдата, як зробив це із Шадрахом, Мешахом та Авед-Него, але Він не зобов'язаний чинити саме так. Якою б не була ситуація, віруючий повинен залишатися вірним своїм переконанням. Коли Шадрах, Мешах та Авед-Него відмовилися поклонитися статуї Навуходоносора, вони сказали: «...Ми не потребуємо відповідати тобі на це слово. Якщо наш Бог, Якому ми служимо, може врятувати нас із палахкотючої огненної печі, то Він урятує й із твоєї руки, о царю! А якщо ні, нехай буде тобі, о царю, знане, що богам твоїм ми не служимо, а золотому бовванові, якого ти поставив, не будемо вклонятися!» (Дан. 3:16-18). Генерал-лейтенант запасу Вільям К. Харрісон-молодший, який прослужив в армії США 44 роки, сказав:

«Поza сумнівом, це неправильно й тому не має виправдання, якщо християнин підкоряється наказам, що суперечать Божим заповідям, змушують його відректися від Христа, вбивати (murder), красти, неправдиво свідчити тощо»¹⁸.

Що сказати про участь у несправедливій війні? Послідовники Ісуса мусять визначитись, чи справедлива та

¹⁸ William K. Harrison Jr., «May a Christian Serve in the Military?» http://www.auburn.edu/~mitrege/ENGL2210/may_a_christian.pdf (Дата звернення до ресурсу: 15 вересня 2018 р.).

війна, на яку їх відправляють, і вирішити для себе, що вони робитимуть, а що ні ¹⁹. Їхнє рішення може мати наслідки, аж до тюремного ув'язнення і/або смерті. Однак завдання віруючого – завжди залишатися вірним Богові й робити те, що правильно в Його очах.

Якщо заради збереження праведності доведеться проявити непокору й навіть постраждати, то згадайте слова апостола Петра (1 Пет. 3:14-17):

- ¹⁴ А коли ви за правду і страждаєте, то ви блаженні! А їхнього страху не бійтеся, і не тривожтеся!
- ¹⁵ А Господа Христа святить у ваших серцях, і завжди готовими будьте на відповідь кожному, хто у вас запитає рахунку про надію, що у вас, із лагідністю та зо страхом.
- ¹⁶ Майте добре сумління, щоб тим, за що вас обмовляють, немов би злочинців, були посоромлені лихословники вашого поведіння в Христі.
- ¹⁷ Бо ліпше страждати за добрі діла, коли хоче того Божя воля, аніж за лихі.

Цей уривок стверджує, що коли необхідно постраждати за праведність, віруючі йдуть на це:

- знаючи, що вони благословенні;
- без страху і тривоги;
- за необхідності виступаючи на захист віри;
- захищаючи віру шанобливо й лагідно;
- живучи в доброму сумлінні;
- знаючи, що це може бути частиною Божої волі.

Будуть ситуації, коли християнам доведеться приймати складні рішення щодо питань своїх переконань і ходіння з Христом, і це стосується будь-яких сфер життя. Чи то в бізнесі, на навчанні в університеті, на роботі, вдома, при спілкуванні з поліцією або держслужбовцями тощо, християнам необхідно чинити правильно, незважаючи на наслідки. Саме так зробили апостоли, коли їм наказали припинити свідчити про

¹⁹ Критерії визначення справедливості війни наведено в розділі «Християнська відповідь на війну».

Христа. Вони виступили проти синаedrіону, кажучи, що покора Богові вища від покори людям:

«І відповіли їм Петро та Іван, та і сказали: Розсудіть, чи це справедливе було б перед Богом, щоб слухатись вас більш, як Бога? Бо не можемо ми не казати про те, що ми бачили й чули!» (Дії 4:19-20).

Саме це вони відповіли й під час другого зіткнення з первосвященником і старійшинами:

«Відповів же Петро та сказали апостоли: Бога повинно слухатися більш, як людей!» (Дії 5:29).

У першому випадку Петра й Івана відпустили без покарання, але вже наступного разу їх наказали бичувати. Це покарання вони прийняли з радістю як ті, що удостоїлися честі постраждати за Господа. Проповідуючи Христа, вони продовжували коритися Богові, навіть коли це означало непокору юдейським властям (Дії 4:19-21; 5:29, 33, 40-42).

Чи можуть послідовники Ісуса служити в Збройних Силах своєї країни і водночас жити благочестиво, дійсно звіщаючи Євангеліє? Безумовно! По-перше, як ми вже говорили, своїм праведним життям військовослужбовці відображають образ Христа, а по-друге, висловлюють любов до рідної країни і її народу. По-третє, це ще одна можливість розповісти про Христа душам, що блукають у темряві. По-четверте, це можливість бути джерелом наснаги і стабільності в силі Святого Духа в непрості часи для своїх товаришів на службі й бойових побратимів. Нарешті, це можливість бути світлом і сіллю за край похмурих і складних обставин.

Слід підкреслити важливість благочестивого християнського життя під час служби в армії. Віруючі повинні приносити плід Духа, бути смиренними й лагідними миротворцями, які ненавидять зло і приліплю-

ються до добра, благословляють, а не проклинають своїх гонителів, не мстять, прагнуть жити в мирі з усіма людьми, дають поживу голодному й питво – спраглому ворогові. Армії необхідно «доторкнутися» до справжніх послідовників Христа, які своєю любов'ю й посвятою Богові надихають оточуючих пізнати їхнього Спасителя Ісуса Христа й Небесного Отця. Їй потрібні приклади людей, чиє очевидне благочестя надихає на пошуки істини й Божого керівництва. І нехай не всі прагнуть стати військовими, служба в армії може перетворитися на чудову нагоду засвідчити про Христа!

Відповідальність церкви

Помісна церква бере на себе певну відповідальність перед паствою. Так, пастор разом із командою служителів повинен спрямовувати членів церкви до зрілості (Еф. 4:11-16). Це надзвичайно важливо, оскільки зрілий віруючий твердий у вірі, його не похитнути лжевченнями й хитрими вигадками. Крім цього, він підготовлений до служіння, стверджений у віровченні й невинно зростає в пізнанні Сина Божого, єдності та любові. Зрілість важлива для всіх членів церкви, щоб вони стояли на міцному фундаменті й могли працювати на будь-якому місці.

Коли керівництво церкви належним чином виховує своїх членів, разом вони можуть змінити світ. У цьому сенсі військовослужбовці займають особливе місце й відіграють особливу роль, коли свідчать про Христа своєю вірою. Це неабияк важливо на війні, де солдати всерйоз замислюються над життям, смертю й вічністю. Багато з них молоді й, можливо, вперше відірвані від сім'ї і друзів. Природно, що вони відчувають самотність і страх, шалено потребуючи друзів, спокою й надії. І коли поруч із ними опиняються послідовники Ісуса, у них з'являється шанс почути про Христа, побачити реальний приклад християнського життя й жертвового служіння іншим у важкі часи. Це неймовірна можливість засвідчити про Господа!

Хорошим прикладом людини, яка використовувала особисті важкі обставини для поширення Євангелія, був апостол Павло. Кілька років він провів пліч-о-пліч із солдатами, які охороняли й супроводжували його на шляху до Риму. Згадуючи ці можливості свідoctва, він писав до филип'ян:

«Бажаю ж я, браття, щоб відали ви, що те, що сталося мені, вийшло більше на успіх Євангелії, бо в усій преторії та всім іншим стали відомі кайдани мої за Христа» (Фил. 1:12-13).

Преторіанська гвардія була елітою римської імперської армії. Як міг один полонений, Павло, здобути настільки широку популярність серед преторіанської гвардії й за її межами? Думаю, не помилюся, якщо скажу, що кожному, хто мав справу з Павлом, доводилося чути від нього звістку про те, що кожна людина потребує Христа. Результати не забарились: скрутні обставини перетворилися на сприятливу можливість поширити Добру Звістку. Солдати познайомилися не тільки з Павлом, вони познайомилися з його Богом і Спасителем. Павло не марнував можливості розповісти кожному про Христа. У Посланні до колосян є уривок, який свідчить про завзяття апостола (Кол. 4:2-4):

² Будьте тривалі в молитві, і пильнуйте з подякою в ній!

³ Моліться разом і за нас, щоб Бог нам відчинив двері слова, звіщати таємницю Христову, що за неї я й зв'язаний,

⁴ щоб з'явив я її, як звіщати належить мені.

Павло просив віруючих молитися, аби Бог дав йому і його співробітникам можливість ясно проповідувати Добру Новину. Він заради цього жив, шукаючи будь-якої можливості розповісти людям про Христа. І тому для нього, апостола язичників, свідчити римським воїнам про Ісуса було справжнім задоволенням.

Ще один уривок із Послання до коринтян розкриває пристрасне бажання Павла служити своєму Господу (1 Кор. 9:19-23):

¹⁹ Від усіх бувши вільний, я зробився рабом для всіх, щоб найбільше придбати.

²⁰ Для юдеїв я був, як юдей, щоб юдеїв придбати; для підзаконних був, як підзаконний, хоч сам підзаконним не бувши, щоб придбати підзаконних.

²¹ Для тих, хто без Закону, я був беззаконний, не бувши беззаконний Богові, а законний Христові, щоб придбати беззаконних.

²² Для слабих, як слабий, щоб придбати слабих. Для всіх я був усе, щоб спасти бодай деяких.

²³ А це я роблю для Євангелії, щоб стати її спільником.

Павло був схожий на хамелеона, який підлаштовувався під усе й уся, щоби привести до Христа хоча б деяких. Він твердо говорив про свою мотивацію: «А це я роблю для Євангелії». Якщо Павло вишукував час для свідoctва оточуючим, помісні церкви повинні чинити так само, шукаючи можливості послужити кожному, враховуючи військовослужбовців. Заради цього добре було б:

- провести спеціальні богослужіння для солдатів, аби подякувати їм за службу своїй країні, зробити святкове частування, помолитися за них, подарувати Біблії кишенькового формату, які можна носити із собою;
- підготувати привітальні листівки, листи та/або посилки з гостинцями і євангелізаційною літературою, а потім попросити капеланів і солдат-християн роздати їх у військових частинах і на передовій;
- надавати турботу сім'ям військових, чиї чоловіки служать далеко від дому;
- пропонувати душеопікунську допомогу членам сімей військовослужбовців;
- у разі смерті військовослужбовця оточити його сім'ю особливою турботою.

Інший напрям служіння – це робота з членами церкви, щоб вони:

- ставали капеланами;
- несли солдатам Євангелію;
- відвідували їх у госпіталах або вдома;
- були сіллю і світлом, самі перебуваючи на військовій службі.

І це лише крихта з того, що можна робити заради слави Божої!

Коли я був пастором в Америці, один юнак із нашої церкви вступив до лав армії США, щоб стати помічником капелана. Його призначили на певну посаду, але незабаром він зрозумів, що займається більше адміністративною роботою. Йому ж хотілося служити солдатам і розповідати їм про Христа. Він звільнився з капеланської служби й попросив про зарахування до військ особливого призначення. Так він міг бути поруч з іншими військовими й безпосередньо свідчити їм про Ісуса.

Моя дочка була капеланом армії США й щоразу, коли їх викликали на навчання, брала із собою християнську літературу й Нові Завіти, щоб роздавати жінкам-військовослужбовцям. Багато хто охоче брав ці книги, а деякі навіть просили молитися за них. Якось під час навчань один солдат «зійшов із дистанції», не вправившись із навчальною програмою, і його відіслали на базу. На той час у моєї дочки, завдяки її вірі та свідомству, склалася така репутація, що командування попросило її послужити цій людині і його дружині. Це був важкий для них час. Дочка пекла домашні булочки й печиво, приносила до них додому, втішала й молилася за них – і в такий спосіб виконувала свою місію.

У мене є знайомий зі Східної Європи, військово-службовець. Він вважав, що не може називатися хорошим християнином, якщо не виконає свого обов'язку перед державою, відслуживши в армії. Багатьом військовим було в дивину бачити поміж себе офіцера-християнина. Більшість солдатів його країни вважали, що християни в армії не служать, навіть навпаки – роблять усе можливе, щоб її уникнути. Мій друг був сповнений рішучості будувати особисті стосунки з іншими військовослужбовцями, аби отримати можливість заговорити

з ними про Христа. Так у нього з'явився шанс поділитися своєю вірою і привести одного юнака до Ісуса. Озираючись назад, він шкодує про безліч втрачених можливостей для свідoctва про Спасителя. Своє призначення він бачить у тому, щоб сіяти Слово Боже й допомагати невірющим прийти до спасіння.

Сучасній церкві потрібно зрозуміти, що Ісус закликає всіх Своїх послідовників до служіння в «окопах життя» – там, куди вкаже Бог, включно з окопами на передовій. Духовна короткозорість шкодить церкві: їй необхідно побачити масштабність Божого поклику до своїх членів – свідчити про Христа в будь-якому куточку земної кулі, навіть у військовій формі й у понівечених війною «гарячих точках». Християни можуть бути сіллю і світлом там, де люди втратили всяку надію і перебувають за крок від загибелі. Ось до яких ситуацій церква повинна готувати своїх членів у служінні Христу! Керівництву церкви необхідно пояснювати громаді цю істину, бо традиційні переконання можуть розходитися з істиною Писання. Вони відповідальні за те, щоб вчити і проповідувати істину, а не підтримувати традицію, яка не узгоджується зі Словом Божим (пор. Мт. 15:1-9).

Небажання відправляти молодих чоловіків і жінок на війну, де вони можуть покалічитися чи навіть загинути, цілком зрозуміле. Але потрібно робити цей крок віри, пам'ятаючи про те, що наш Небесний Батько контролює все, адже найбезпечніше місце на Землі – це центр Його волі. Якщо в Збройних Силах служитимуть тільки невірющі й нікому буде розповісти їм про Христа, то «як покличуть Того, в Кого не ввірували? А як увірують у Того, що про Нього не чули? А як почують без проповідника?» (Рим. 10:14). Отже, якщо християни служитимуть

в армії, то будуть люди, які зможуть розповісти про Христа невірющим військовим. Тому:

- Якщо члени вашої церкви покликані Богом на передову, аби воювати за свою країну, прийміть це як можливість послужити Богові;
- Якщо вони загинуть, виконуючи свій обов'язок, пам'ятайте, що часом Бог закликає Своїх дітей звершувати служіння Йому до самого кінця. Такою була доля одинадцяти Апостолів і багатьох, багатьох інших християн;
- Зрозумійте, що віруючі повинні жити, керовані не страхом, але вірою.

Обов'язок помісної церкви – служити Богові по всьому світу. Вона повинна бути націлена на зміну суспільства, а не тільки на задоволення власних бажань, підтримання особистого комфорту і збереження своєї безпеки. Церкві потрібно усвідомлювати цю відповідальність і будь-яким способом свідчити про Христа, навіть якщо це означає службу в армії. «Бо не дав нам Бог духа страху, але сили, і любови, і здорового розуму» (2 Тим. 1:7).

Біблійна термінологія

Схоже, у своїх посланнях Павло не випадково використовував військові терміни для опису різних аспектів християнського життя. З огляду на те, скільки часу він провів із солдатами, це не дивно. Варто також зазначити, що всі ці терміни він використовує в позитивному сенсі. Можна припустити, що, якби Павло був переконаним пацифістом, він би не використовував їх зовсім, або ж тільки в негативному сенсі. Але оскільки Павло робить якраз усе навпаки, це ще більше підкреслює думку, що національну армію не слід сприймати негативно. Державні збройні структури створюють і забезпечують цілу низку таких необхідних для добробуту нації умов, як захищеність, безпека, стабільність, правопорядок, національна гордість, товариство, кваліфікована робоча сила, підготовка, освіта, досвід та ін.

Ось військові терміни, які Павло використовував у позитивному значенні:

- Солдат як приклад того, хто гідний фінансової винагороди за свою працю (1 Кор. 9:7);
- Військове спорядження як приклад зброї в духовній війні (2 Кор. 10:3-5);
- Броня, обладунки: «зодягніться в повну Божу зброю» (Еф. 6:10-20);
- Епафродит названий співробітником і співбойовником у справі служіння (Фил. 2:25);
- «Змагай добрим змагом віри» (1 Тим. 6:12, букв. «відважно бийся за віру»);
- «А ти терпи лихо, як добрий вояк Христа Ісуса!» (2 Тим. 2:3);
- Необхідність повної відданості, як у воїна (2 Тим. 2:4).

У 2-му Тимофія Павло говорить про вірних людей, наводячи в якості позитивного прикладу спортсменів, хліборобів і... воїнів (2:2-6). В 1 Коринтян 9 апостол говорить про людей, гідних фінансової винагороди за свою працю: серед них виноградарі, пастухи і... знову воїни (в. 7). Якщо з усіх цих військових метафор скласти картину послідовника Ісуса Христа, то віруючий повинен:

- бути духовним воїном, який, подібно воїну звичайної армії, служить і переносить труднощі й нестатки;
- бути цілком відданим своїй меті;
- бути повноцінно екіпірованим духовною зброєю;
- використовувати зброю для змагань у духовних битвах.

Поза сумнівом, християни повинні бути воїнами Христа, членами духовної армії Господа Саваота.

Післямова

Ось що Павло сказав про Бога й народи: «І весь людський рід Він з одного створив, щоб замешкати всю поверхню землі, і призначив окреслені доби і границі замешкання їх» (Дії 17:26). Це означає, що Бог створив усі народи світу. Інакше кажучи – визначив, де буде жити кожна нація і які кордони її країни. Він дав кожному народу свої межі, наприклад, нащадкам Ізраїля (Чис. 33:53), Ісава (Іс. Нав. 24:4) й Амона (Повт. Зак. 2:19). Закладаючи підвалини ізраїльської держави, Господь визначив йому армію, як у інших народів (Чис. 1). Ізраїльтянам потрібна була армія під час мандрів пустелею, для завоювання Ханаану і для захисту після того, як вони осіли на Землі Обіцяній. Бог дав нації право володіти армією. Вона необхідна для нормального функціонування держави, виживання й захисту в цьому гріховному світі. Як було сказано раніше, Бог дав владі меча, щоб карати зло (Рим. 13:4), й армія – один із видів влади. Раніше для покарання зла Бог використовував як Ізраїль, так і язичницькі народи. Отже, у нашому зіпсутому гріховному світі мати армію для захисту своєї країни – справа очікувана й необхідна. Окрім цього, Бог використовує армію, аби стримувати поширення зла.

Хоча ціна велика, послідовники Ісуса також можуть долучитися до цієї важливої справи. Християни повинні бути сіллю і світлом посеред темного і вмираючого світу; діючи згідно зі своїм покликанням, вони можуть врятувати бодай деяких. Наче сіль і світло, своєю вірою

й біблійними цінностями вони позитивно впливають на Збройні Сили рідної країни. Ухилятися від участі у війні й водночас насолоджуватися благами праці й жертвовності інших – не тільки несправедливо, але й неправильно. Подібна поведінка виставляє церкву, її місію та й саме Євангеліє в непривабливому світлі.

Ніхто не заперечує, що війна – сумний і важкий аспект життя. Але, подяка Богові, колись вона закінчиться. Як каже Ісая: «І Він буде судити між людьми, і буде численні народи розсуджувати. І мечі свої перекують вони на лемеші, а списи свої на серпи. Не підійме меча народ проти народу, і більше не будуть навчатись війни!» (Іс. 2:4).

Ми – церква живого Бога; ходімо ж у цьому світі вірою, а не видінням. Нам потрібно довірити Богові життя тих із нас, хто служить в армії солдатами, офіцерами й капеланами. Давайте їх підтримувати й надихати, водночас благовістячи невірującym військовослужбовцям. Чинячи так, ми будемо підносити і прославляти нашого Небесного Отця й вести інших до Нього!

ПРО АВТОРА

Хоча Ренді ріс в американській католицькій родині, ще в дитинстві він почав сумніватися в існуванні Бога. На зорі свого дорослого життя він вважав себе атеїстом. Пізніше, почувши про Христа, Ренді вже не був так упевнений у правильності своїх переконань. Він читав Новий Завіт і частини Старого, розмірковуючи над тим, що в них розповідалося про Ісуса. Поступово прийшло розуміння, що Ісус – Той, Ким Себе називав. Це привело до висновку, що Бог все-таки існує. Нарешті, 18 серпня 1982 року Ренді прийняв Ісуса Христа як свого особистого Спасителя.

У Сполучених Штатах він виконував обов'язки пастора у двох невеликих церквах, займався тюремним служінням, благовістив бездомним. Потім понад вісім років служив старшим пастором Біблійної церкви Барк Рівер у м. Барк Рівер, штат Мічиган. Десять років Ренді був співробітником Bible Related Ministries (1990–2000); ця організація надавала підтримку церквам, які перебувають у складних ситуаціях, посидала проповідників і сприяла вирішенню церковних суперечок. З 2001 року Ренді зі своєю дружиною Аннет живуть у Києві й займаються служінням у країнах Європи й Азії. Крім письменницької діяльності, Ренді разом із дружиною навчають церковних лідерів і їхніх дружин, допомагаючи збудовувати динамічніші церкви. У них четверо дорослих дітей.

Ренді отримав світську освіту в галузі електронних технологій; у Біблійному інституті Муді (Чикаго, Іллінойс) він отримав ступінь бакалавра біблійних наук і ступінь магістра служіння.

Ренді й Аннет відкриті до проведення навчальних семінарів для пасторів, служителів, євангелістів і їхніх дружин. Ренді, як колишній пастор, веде навчальні програми з побудови динамічних церков у Європі й Азії. Аннет, як дружина пастора, працює з жінками і проводить навчання на відповідну тематику.

Адреса:
Ренді Хіллебранд
п/с 52
м. Київ, 02175
Україна

Інші публікації Ренді:

- Збудовуючи динамічну церкву
- Євангелізм: Як мобілізувати свою церкву
- Шлюб, розлучення й повторний шлюб
- Гоніння: Біблійний погляд
- Есхатологія: Що має незабаром статися?
- Викуп за наречену і посаг
- Духовні дари
- Духовна війна
- Тракати на різні теми

Зазначена література доступна для завантаження на:

www.hillebrandministries.com

Друк та опорадження: ТОВ «Діджибукс Прес». Св. про внесення до держреєстру
видавців, виготівників і розповсю джувачів видавничої продукції КГ № 012 від 17.12.2014 р.

СЛУЖИТИ ЧИ НЕ СЛУЖИТИ?

ЧИ СЛІД ХРИСТΙΑНАМ СЛУЖИТИ В АРМІЇ?
БІБЛІЙНИЙ ПОГЛЯД

Звертаючись до Біблії, ця книга запрошує обговорити службу християн в армії, їхню участь у війнах і вбивствах, а також реакцію церкви на ці важливі питання. Здебільшого нікому – і послідовникам Ісуса в першу чергу – не подобаються ані війни, ані конфлікти. Але що робити, коли стикаєшся з конфліктом між народами і поширенням зла? Чи слід християнам залишатися осторонь, чи ж варто всенародно виступити проти беззаконня? Якщо народ протистоїть злу, чи повинні тільки нехристияни відстоювати суверенність нації і захищати своїх співгромадян, чи й послідовникам Ісуса слід бути причетними до цього? Це лише деякі з обговорюваних тут питань.